

Terining xavfli o'smalari: Melanoma va boshqa kasalliklar

Yusupov Muhammad Zoxidjon o'g'li

Qo'qon Universiteti Andijon filiali Tibbiyot

fakulteti Davolash ishi yo'nalishi talabasi

+998901477767

gzlmhmd@icloud.com

Annotatsiya: Terining xavfli o'smalari bugungi kunda onkologiyada muhim muammolardan biri hisoblanadi. Ulardan eng xavflisi – **melanoma** bo'lib, u tez rivojlanishi va boshqa organlarga metastaz berish xususiyati bilan ajralib turadi. Melanoma, asosan, terining pigment hujayralaridan rivojlanadi va ko'pincha quyosh nurlarining haddan tashqari ta'sirida paydo bo'ladi. O'smalarning boshqa turlari – **bazal hujayrali karsinoma** va **yassi hujayrali karsinoma** ham keng tarqalgan bo'lib, ular nisbatan sekin rivojlanadi, ammo kech davolansa, ular ham xavfli oqibatlarga olib kelishi mumkin.

Terining o'smalari ko'pincha erta bosqichda aniqlanadigan bo'lsa ham, ba'zida bemorlar e'tiborsizlik qiladi, natijada kasallik og'ir bosqichga o'tib ketadi. Shu sababli aholini ushbu kasalliklar haqida xabardor qilish, profilaktika va erta tashxis choralarini kuchaytirish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda. Zamonaviy dermatologiya va onkologiyada teri o'smalarini aniqlash va davolash bo'yicha yangi usullar ishlab chiqilmoqda.

Maqolaning maqsadi – terining xavfli o'smalari, xususan melanoma va boshqa teri saratonlari haqida tushuncha berish, ularning belgilari, sabablari, tashxis va davolash yo'llari, shuningdek, profilaktikaning ahamiyatini yoritishdir.

Kalit soʻzlar: Melanoma, bazal hujayrali karsinoma, yassi hujayrali karsinoma, teri oʻsmalari, dermatoonkologiya, quyoshdan himoyalaniş, profilaktika, immunoterapiya, maqsadli terapiya, erta tashxis, oʻz-oʻzini tekshirish, onkologiya.

Terining xavfli oʻsmalari dolzarbligi

Bugungi kunda terining xavfli oʻsmalari dunyo boʻylab onkologik kasalliklar orasida eng koʻp uchraydigan va tez tarqalayotgan kasalliklar sirasiga kiradi. Ulardan eng xavflisi **melanoma** boʻlib, boshqa organlarga tez metastaz berish xususiyati bilan ajralib turadi. Shuningdek, **bazal hujayrali karsinoma (BCC)** va **yassi hujayrali karsinoma (SCC)** ham keng tarqalgan teri oʻsmalari hisoblanadi. Bu kasalliklar inson hayotini xavf ostiga qoʻyishi mumkin, ayniqsa kech aniqlansa.

Terining xavfli oʻsmalari rivojlanishining asosiy sababi – quyoshning ultrabinafsha nurlari taʼsiridir. Odamlar uzoq vaqt davomida quyosh ostida boʻlishi, solyariylardan foydalanishi va terini yetarlicha himoya qilmasligi oʻsmalar rivojlanishiga olib keladi. Bundan tashqari, irsiy moyillik, terining oq rangi, koʻplab xollar va immunitetning pasayishi ham xavfni oshiradi.

Statistik maʼlumotlar

Jahon sogʻliqni saqlash tashkiloti (JSST) maʼlumotlariga koʻra, har yili dunyoda taxminan **325 000 yangi melanoma holati** qayd etiladi va 57 000 dan ortiq odam ushbu kasallikdan vafot etadi. Boshqa teri oʻsmalari (BCC va SCC) esa yanada koʻproq uchraydi, biroq ularning oʻlimga olib kelish xavfi nisbatan past.

Oʻzbekiston va Markaziy Osiyoda ham teri oʻsmalari soni yildan yilga ortib bormoqda. Ayniqsa, quyosh nurlari kuchli boʻlgan hududlarda bu kasalliklarning

ko'payishi xavfi yuqori. Hozirgi vaqtda teri o'smalarini erta aniqlash va davolash muammosi dolzarb bo'lib qolmoqda.

Melanoma

Kasallikning sabablari va xavf omillari

Melanoma – terining pigment hosil qiluvchi hujayralaridan (melanositlar) rivojlanadigan eng xavfli o'sma hisoblanadi. Bu o'sma tez metastaz beradi va boshqa organlarga tarqalish xavfi juda yuqori.

Asosiy sabab va xavf omillari:

- **Quyosh nurlari (ultrabinafsha nurlar):** To'g'ridan-to'g'ri va uzoq vaqt quyoshda yurish, ayniqsa bolalik davrida terining kuyishi melanomaning rivojlanishida asosiy omil hisoblanadi.
- **Irsiy moyillik:** Agar oilada melanoma bilan kasallanganlar bo'lsa, xavf oshadi.
- **Terining oq rangi:** Oq tanlilar va och rangli odamlar ko'proq xavf ostida.
- **Ko'plab tug'ma yoki hosil bo'lgan xollar (nevuslar):** Ayniqsa katta yoki o'zgaruvchan xollar.
- **Solyariydan foydalanish:** Sun'iy ultrabinafsha nurlanish melanomani rivojlantirishi mumkin.
- **Immunitetning pasayishi:** Organ transplantatsiyasi o'tkazgan yoki immunosuppressiv dori qabul qiladigan bemorlar xavf ostida bo'ladi.

Klinik belgilari

Melanoma ko'pincha oddiy xolga o'xshab boshlanadi, lekin vaqt o'tishi bilan o'zgarishlar yuzaga keladi. Quyidagi belgilar melanoma uchun xos:

- Xol yoki dog'ning kattalashishi

- Rangining o'zgarishi (qorayishi, rang-barang bo'lishi)
- Chegaralarining notekisligi
- Qichishish, qizarish, qonash
- Yuzasida yaralanish
- Dog'ning asimmetrik shakli

Melanoma ko'pincha terining ochiq joylarida paydo bo'ladi, lekin tananing yopiq qismlarida ham uchrashi mumkin.

Tashxislash usullari

Melanomaning tashxisini aniqlashda quyidagi usullar qo'llaniladi:

- 1. Dermatoskopiya:** Maxsus asbob yordamida xolning tuzilishini ko'rish.
- 2. Biopsiya:** Xol yoki shubhali dog'dan namuna olib, laborator tekshiruv o'tkazish.
- 3. Histologik tekshiruv:** Biopsiya orqali olingan to'qimalarni mikroskop ostida o'rganish.
- 4. Kompyuter tomografiyasi (KT) yoki MRT:** Agar metastaz ehtimoli bo'lsa, ichki organlar holati tekshiriladi.
- 5. PET-KT:** O'smalarning butun organizm bo'ylab tarqalishini aniqlash uchun.

Davolash va zamonaviy yondashuvlar

Melanomani davolashda o'smalarning bosqichi va tarqalish darajasi inobatga olinadi.

Asosiy davolash usullari:

- **Jarrohlik amaliyoti:** O'sma va atrofidagi sog'lom to'qimalar bilan birga kesib olib tashlanadi. Bu usul dastlabki bosqichlarda eng samarali hisoblanadi.
- **Immunoterapiya:** Organizmning immun tizimini faollashtiruvchi maxsus dori vositalari yordamida melanoma hujayralariga qarshi kurashiladi.

- **Maqsadli terapiya (Target therapy):** BRAF yoki MEK gen mutatsiyasi aniqlansa, maxsus dorilar bilan davolash olib boriladi.
- **Kimyoterapiya:** Asosan metastaz berilgan hollarda qo'llaniladi, lekin bugungi kunda kamroq ishlatiladi.
- **Radioterapiya:** Ba'zan metastazlangan hollarda qo'llaniladi, ammo melanoma nurlanishga unchalik sezgir emas.

Zamonaviy yondashuvlar

Hozirgi kunda melanoma davosida **personalizatsiyalashgan tibbiyot** yo'nalishi rivojlanmoqda. Genetik testlar orqali bemorning mutatsiyalari aniqlanib, unga mos dori vositalari tanlanadi. Bu yondashuv davolash samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Boshqa teri o'smalari

Melanomadan tashqari, terida uchraydigan boshqa xavfli o'smalar ham mavjud. Ular odatda kamroq agressiv bo'lsa-da, kech aniqlansa jiddiy asoratlarga olib kelishi mumkin. Eng ko'p uchraydiganlari – **bazal hujayrali karsinoma (BCC)** va **yassi hujayrali karsinoma (SCC)**.

Bazal hujayrali karsinoma (BCC)

Bazal hujayrali karsinoma terining eng ko'p uchraydigan o'smalaridan biridir. Bu o'sma nisbatan sekin rivojlanadi va kamdan-kam hollarda metastaz beradi, lekin davolanmasa, yaqin atrofdagi to'qimalarni yemirishi mumkin.

Asosiy xususiyatlari:

- Odatda yuz, burun, quloq va bo'yin sohasida uchraydi.
- Terida mayda tuguncha yoki yaraga o'xshash shaklda boshlanadi.
- Yaralash, qonash va ho'llanishi mumkin.

- Sezilarli o'sib, chuqurlashib boradi.

Yassi hujayrali karsinoma (SCC)

Yassi hujayrali karsinoma esa ikkinchi o'rinda turadigan teri o'smasidir. Bu o'sma bazal hujayrali karsinomaga qaraganda tezroq rivojlanadi va ba'zan metastaz berishi ham mumkin.

Asosiy xususiyatlari:

- Ko'proq quyosh nuri ta'sir qiladigan joylarda (yuz, quloq, qo'l) paydo bo'ladi.
- Qalin, to'q qizil rangli tugun yoki yaraga o'xshaydi.
- Qichishish, achishish va og'riq bilan kechishi mumkin.
- Ba'zan limfa tugunlariga metastaz beradi.

Farqlari va umumiy xususiyatlari

Belgilar	Melanoma	Bazal hujayrali karsinoma	Yassi hujayrali karsinoma
Rivojlanish sur'ati	Tez	Sekin	O'rtacha
Metastaz berish ehtimoli	Juda yuqori	Juda kam	Kamdan-kam (lekin mumkin)
Ko'rinishi	Xolga o'xshash, qora-dog'	Yaraga o'xshash tuguncha	Qalin qizil tugun, yara
Eng ko'p joylashadigan soha	Butun tana	Yuz, burun, quloq	Yuz, qo'l, bo'yin

Davolash usullari

Har uchala teri o'smasida ham asosiy davolash usuli – **jarrohlik amaliyoti**. O'sma va atrofidagi sog'lom to'qima kesib tashlanadi. Shuningdek:

- **Kriyoterapiya (muzlatish usuli)** – bazal va yassi hujayrali karsinoma uchun qo'llaniladi.
- **Lazer terapiya** – kichik o'smalar uchun.
- **Radioterapiya** – jarrohlik mumkin bo'lmaganda yoki o'sma qaytalanganda.
- **Immunoterapiya va maqsadli davo** – melanoma uchun qo'llaniladi.

Profilaktika va erta aniqlash

Teri o'smalarini oldini olish uchun profilaktika juda muhim ahamiyatga ega. Quyidagi choralar kasallikning oldini olish va erta aniqlashga yordam beradi:

Quyoshdan himoyalanish:

- Quyosh nurlari eng asosiy xavf omili bo'lgani uchun, soat 11:00 dan 16:00 gacha to'g'ridan-to'g'ri quyosh ostida yurishdan saqlanish lozim.
- Quyoshdan himoya qiluvchi kremlar (SPF 30 va undan yuqori) ishlatish.
- Shlyapa va ko'zoynak taqish, ochiq terini yopish.

O'z-o'zini tekshirish:

- Har oyda teridagi xollar va dog'larni tekshirib turish.
- Xolning shakli, rangi va kattaligidagi o'zgarishlarga e'tibor berish.
- Qichishish, qonash yoki qizarish aniqlansa, darhol shifokorga murojaat qilish.

Muntazam dermatologik ko'rik:

- Yiliga kamida bir marta dermatolog ko'rigidan o'tish, ayniqsa ko'plab xollarga ega bo'lganlar uchun.

Solyariydan voz kechish:

- Sun'iy ultrabinafsha nurlari ham melanoma va boshqa teri o'smalarini chaqirishi mumkin.

Xulosa

Teri o'smalari, ayniqsa melanoma, inson hayotini xavf ostiga qo'yadigan jiddiy kasallikdir. Ushbu o'smalar erta bosqichda aniqlansa, to'liq davolash mumkin. Ammo kech bosqichlarda davolash qiyinlashadi va hayot uchun xavf tug'diradi.

Bugungi kunda tibbiyotda teri o'smalarini aniqlash va davolash bo'yicha zamonaviy texnologiyalar joriy qilinmoqda. Immunoterapiya, maqsadli terapiya va genetik tadqiqotlar tufayli davolash natijalari yaxshilanmoqda.

Kelajakda dermatologik onkologiya sohasini yanada rivojlantirish, profilaktika ishlarini kengaytirish va aholining onkologik savodxonligini oshirish muhim vazifa bo'lib qolmoqda. Har bir inson o'z salomatligini nazorat qilishni odatga aylantirishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. **S. I. Abdullayev, "Dermatoonkologiya asoslari", Toshkent, 2020.** *Melanoma va boshqa teri o'smalarining klinik belgilari va tashxislash usullari bo'limida foydalanildi.*
2. **A. R. Umarov, "Onkologiya", Toshkent tibbiyot nashriyoti, 2019.** *Davolash usullari va zamonaviy yondashuvlar bo'yicha ma'lumotlar olindi.*
3. **V. A. Petrov, "Teri kasalliklari va ularning onkologik asoratlari", Moskva, 2018** *Bazal va yassi hujayrali karsinoma haqida batafsil ma'lumot uchun ishlatildi.*

4. **"O'zbekiston tibbiyoti jurnali", 2021 yil, №3, "Melanomaning erta tashxisi va zamonaviy davosi" maqolasi.** *Melanomani erta aniqlash va immunoterapiya bo'limida foydalanildi.*
5. **"International Journal of Dermatology and Oncology", 2022, Vol. 14(2), "Skin Cancer Prevention and Management"** *Profilaktika va quyoshdan himoyalash masalasida qo'llanildi.*
6. **www.who.int** (Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti sayti). *Teri o'smalari bo'yicha global statistik ma'lumotlar olishda foydalanildi.*
7. **www.cancer.org** (American Cancer Society). *Melanoma va boshqa teri o'smalarining klinik belgilari va tashxis usullari haqida foydalanildi.*
8. **www.skincancer.org**. *Profilaktika va o'z-o'zini tekshirish bo'yicha tavsiyalar uchun ishlatildi.*